

Plakkaet van Verlatinghe 4.0

Dag van de Vrijheid, 26 juli 2022

Beste iedereen,

Vandaag, 26 juli 2022, is het de tweede keer dat we de ***Dag van de Vrijheid*** vieren. Vorig jaar was de eerste keer, en de komende jaren gaan we deze nieuwe feestdag elk jaar vieren. Het is een belangrijke dag, want precies 441 jaar geleden heeft de Staten-Generaal de Nederlanden onafhankelijk verklaard met het *Plakkaet van Verlatinghe*. Nederland verliet de Spaanse koning Philips de Tweede. Het duurde daarna nog 7 jaar voordat de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden werd opgericht. De 7 jaar tussen het Plakkaet van Verlatinghe in 1581 – het einde van het feodale tijdperk (Society 1.0) en de oprichting van de Republiek in 1588 (Society 2.0) – waren onrustige jaren waarin gezocht werd naar een nieuwe samenlevingsvorm. Dat is nu ook het geval. We leven op dit moment tussen het einde van het Industriële tijdperk (Society 3.0) en het begin van Society 4.0. Als we maart 2020 als het einde van Society 3.0 nemen zijn we iets meer dan 2 jaar in de transitiefase, en hebben we nog 4 tot 5 jaar te gaan – een periode van zoeken naar een nieuwe samenlevingsvorm.

Wat is nu het grote belang van de toekomstige samenlevingsvorm: een ***Elite Reset Society*** of een ***Glocal Citizens Society***? Welnu, de ontwikkeling van technologieën zoals kunstmatige intelligentie, blockchain, quantum computing en biotechnologie gaat het menselijk leven ingrijpend veranderen. Concreet gaat het bijvoorbeeld om de vraag hoe we omgaan met robots met kunstmatige intelligentie en mens-machine combinaties (cyborgs) die een hoger IQ hebben dan de slimste mens op aarde. Vele onderzoekers verwachten dat kunstmatige intelligentie rond 2030 de mens voorbijgaat. Dan zijn er kunstmatig leven en cyborgs die intelligenter zijn dan de mens. Vandaar dat iedereen – vriend en zeker ook vijand – het jaar 2030 als een cruciaal jaar ziet. Agenda 2030 dus. De cruciale vraag is nu wie in 2030 en de verdere toekomst gaan besluiten over de inzet van deze technologieën in de samenleving. Een kleine rijke en machtige elite? Of een burgerdemocratie?

Elite versus het volk

De discussie tussen mensen die geloven in een feodale samenlevingsvorm en mensen die streven naar een burgersamenleving is een klassieke die vaak is gevoerd. De grote filosoof Plato beschreef in 'Politeía' (*De ideale Staat*), pakweg 400 jaar voor Christus en dus 2600 jaar geleden, dat de 'Aristocratie' de samenleving moest leiden. Volgens Plato was de filosoof-koning de ideale leider van zijn ideale staat. Met democratie had Plato niet zo veel. Hij schreef: 'In een democratie is er te veel vrijheid, waardoor zij zal leiden naar tirannie'.

Hij gaf ook aan wat er moest gebeuren in een democratie om te voorkomen dat men afgleed naar een tirannie, een soort recht van opstand: '...met vooruitziende blik eerst en vooral voorkomen ... dat democratie en tirannie verrijzen, maar als zij verrijzen, hen zo snel mogelijk wegsnijden ...'. Plato gaf dus de Aristocratie het recht van opstand bij een voor hen onwaardige samenlevingsvorm.

Karl Popper, een van de grootste wetenschapsfilosofen van de 20^e eeuw, schreef voor en tijdens de Tweede Wereldoorlog – ver weg van zijn geboorteland Oostenrijk in Nieuw-Zeeland – zijn boek *'The Open Society and its Enemies'*, en publiceerde die in 1945. Hij zocht naar de redenen waarom veel intellectuelen sympathie hadden voor totalitaire maatschappijvormen en besprak hierbij de werken van Plato. Hij beschouwde de maatschappijvisie van Plato als 'totalitair', net als de Engelse historicus George Grote (in 1865), Th. Gomperz (in 1906), R.H.S. Crossman (in 1937) en Melvin Rader (in 1939). De timing van de publicaties van Crossman, Rader en Popper was niet toevallig: in de jaren dertig van de 20e eeuw zagen vele aanhangers van het nationaalsocialisme in Plato een voorbeeld.

Popper maakte een onderscheid tussen de 'Closed Society' van Plato en een 'Open Society'. In Plato's Closed Society wordt gemeenschapsgedrag van bovenaf opgelegd dat burgers niet in twijfel mogen trekken, en er wordt geen duidelijk onderscheid gemaakt tussen 'morele of religieuze wetten' en 'natuurwetten'. Popper's 'Open Society' daarentegen is een samenleving waarin het individu persoonlijke keuzes maakt en verantwoordelijkheid neemt, en kritisch reflecteert.

De kernvraag van Plato was: *'Wie moeten de macht hebben in de ideale staat?'* Voor Popper was het veel wezenlijker om *'ervoor te zorgen dat de politieke instituties goed zijn ingericht, om zo veel mogelijk de schade te kunnen*

beperven wanneer de macht in handen komt van incompetenten of corrupte leiders'. Voor Plato moest eens en voor altijd de ideale maatschappij ingericht worden, Popper stelde dat elke maatschappij ons voor onverwachte en onvoorspelbare uitdagingen stelt, waarop we adequaat moeten kunnen reageren.

Bertus de Rijk (1924-2012), hoogleraar middeleeuwse filosofie en namens de PvdA Eerste Kamerlid van 1964 tot 1991, vat Plato als volgt samen: 'Plato's houding is ondemocratisch ... Plato's systeem moet, indien volkomen ernstig genomen, leiden tot intolerantie en onderdrukking omwille van de Waarheid. Wie (...) geen stelling kiest voor de democratie dient zich niet te verschansen achter in Plato's werken voorkomende minzaamheden aan het adres van het volk'.

Wie denkt dat na-oorlogse academici, die immers de oorlogse verschrikkingen hebben meegemaakt, allemaal een sterke voorkeur zouden hebben voor een 'Open Society' komt bedrogen uit. Velen van hen hebben op Popper afwijzend gereageerd. Cornelia de Vogel bijvoorbeeld (1905-1986), hoogleraar klassieke filosofie aan de universiteit van Utrecht, moest niets van Popper hebben en zei in 1952: 'Wil men het 'totalitarisme' van Plato's Staat - **dat er in zekere zin is** - begrijpen, dan moet men bedenken dat het hier om goddelijke waarheid gaat in de zin van: de realiteit van het transcendente, welke realiteit als zodanig de volstrekte eis stelt dat heel het menselijk leven aan haar wordt geconformeerd'. De Vogel zag het katholicisme als invulling van Plato's totalitarisme: 'Zo is dan de kerk inderdaad in zekere zin de vervulling van wat Plato met zijn Staat gewild heeft'. Ook Gerhard Aalders (1914-1987) zei in zijn rede ter aanvaarding van zijn lectoraat aan de Vrije Universiteit Amsterdam in 1953 'dat het in Plato's 'Staat' eigenlijk niet om een staatsleer ging omdat zijn ideale staat deel heeft aan, en leiden moet tot, de kennis van een hogere werkelijkheid'. Zij zagen de staat dus als vervanging van de koning met een goddelijke opdracht – als verlengstuk van God die boven de mens staat.

Een Hogere Goddelijke Waarheid

De herkomst van macht in Plato's Staat als een Hogere Goddelijke Waarheid was ook in de middeleeuwen het uitgangspunt. Alle macht kwam van God, en gehoorzaamheid aan iedere machtsdrager was een religieuze plicht. Daar werd wel een beperking aan gesteld, en wel de bij mensen ingeplante stem van het

geweten. Het **geweten** was deel van het natuurrecht, uiteraard door God gegeven en daarom weer onderdeel van het Goddelijk Recht. Men moest gehoorzamen aan de machthebber, maar als die bijvoorbeeld opdracht zou geven tot moord dan hoefde men dit niet uit te voeren omdat het in strijd is met de Goddelijke regel: 'Gij zult niet doden'. Het geweten staat dus op een hoger Goddelijk niveau.

Een logisch gevolg van het natuurrecht is dat een beroep op het geweten kan worden gedaan als de machthebber – zoals de vorst – zich niet houdt aan Goddelijke regels. Al in 1129 maakt John of Sainsbury in zijn '**Polycraticus**' een onderscheid tussen de koning die zich aan de wet hield en de tiran die van zijn gezag vervallen verklaard kon worden en zelfs ter dood veroordeeld. En Thomas van Aquino (gestorven in 1276) meende dat een vorst slechts mocht regeren met wetten die waren uitgevaardigd met het oog op het welzijn van de gemeenschap en in overeenstemming met het natuurrecht. Een vorst die zich daar niet aan hield was een tiran en mocht worden afgezet, het '**Regimine Principum**'.

Later werd gesproken van 'contracten tussen een vorst en de Nederlanders', zoals door Willem van Oranje in 1568: 'Het volk is van zijn gehoorzaamheid ontslagen als de vorst zijn eed breekt'. Hier is in 1574 zelfs een geuzenlied op gebaseerd. En de gouverneur van Veere, Johannes Junius jr., bracht in zijn '**Discours**' een direct verband tussen de contracttheorie en de natuurrechtelijke soevereiniteit van het volk. De soevereiniteit van het volk werd een belangrijk thema in discussies en pamfletten. Het volk **kon** worden vertegenwoordigd door de Staten-Generaal, maar dat **hoefde** niet want ook deze werd ingeperkt door de vrijheden van het volk. Hiermee werden alle machthebbers dienaren van het vrije volk.

Het Plakkaet van Verlatinghe

Een kleine maar heel belangrijke volgende stap naar soevereiniteit van het volk was om de vorst te verlaten, verwoord in het '**Plakkaet van Verlatinghe**' van 26 juli 1581:

'Het is algemeen bekend dat een vorst van een land door God tot hoofd van zijn onderdanen is aangesteld om dezen te beschermen en te bewaren voor alle onrechtvaardigheden, schade en geweld, zoals een herder zijn schapen moet beschermen, en dat de onderdanen niet door God geschapen zijn ten behoeve

*van de vorst, om hem in alles wat hij beveelt – of dat nu godvruchtig of niet-godvruchtig, rechtvaardig of niet rechtvaardig is – onderdanig te zijn om hem als slaven te dienen. Integendeel, de vorst is er ter wille van de onderdanen, zonder welke hij geen vorst is, om hen rechtvaardig en verstandig te regeren en te verdedigen, en hen lief te hebben zoals een vader zijn kinderen en een herder zijn schapen; hij zet zijn lichaam en leven op het spel om hen te beschermen. Wanneer hij dit niet doet, maar in plaats van zijn onderdanen te beschermen probeert hen te onderdrukken, overmatig te belasten, te beroven van hun oude vrijheid, privileges en oude gewoonterechten, en hen als slaven te bevelen en te gebruiken, moet hij dus niet als een vorst maar als een tiran worden beschouwd. **Dan staat het zijn onderdanen zeker vrij om hem niet meer als zijn vorst te erkennen maar hem te verlaten** en in zijn plaats een ander tot soeverein te kiezen om hem te beschermen, zonder dat dit verkeerd is.'*

De afkondiging van dit plakkaat was voor veel tijdgenoten een belangrijke gebeurtenis. Nicolette Mout schrijft in haar boek *'Plakkaet van Verlatinghe'* (2006): *'Het was een door sommigen toegejuicht, door anderen stellig betreurd moment in de opstand van de Nederlanden tegen de landsvorst'*. Na het verlaten van Philips de Tweede werd eerst gezocht naar een vorst die hem kon vervangen, maar deze zoektocht werd uiteindelijk opgegeven en werd in 1588 de 'Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden' opgericht. Het Plakkaet kan worden beschouwd als het begin van de omslag van een 'Elite Society' naar een 'Burger Society', waarbij moet worden opgemerkt dat het vooral om 'gegoede burgers' ging en niet de gehele bevolking.

In 1699 sprak Gerard Noodt, Hoogleraar Recht in Leiden, een beroemd geworden rede uit: 'Over de soevereiniteit van het volk', dat zelfs een inspiratiebron voor de Franse Revolutie vormde. Citaat: *'Het natuurrecht verbiedt ons geenszins om ons tegen tirannen te verzetten'*. Een ander citaat *'Net zo goed keurt de rede geenszins het gedrag van een volk af om de macht die het in handen heeft te gebruiken om het knellend juk van een dwingeland af te schudden'*.

Wie gaat er gelijk krijgen: Plato of Popper?

Anno 2022 leven we tussen het einde van het Industriële tijdperk (Society 3.0) en de opbouw van Society 4.0. De paradox van de tijd waarin we nu leven is dat technologieën als robotisering, kunstmatige intelligentie, Big Data, blockchain

en biotechnologie zowel kunnen leiden tot een gesloten samenleving volgens Plato met meer top-down control dan ooit, in Society 4.0 de *Elite Reset Society* genoemd. Maar dezelfde technologieën kunnen leiden tot een samenleving waarin burgers meer soeverein zijn dan ooit, in Society 4.0 de *Glocal Citizens Society* genoemd. Een groot deel van de huidige ongekende polarisatie en merkwaardige politieke besluitvorming kan worden toegeschreven aan de persoonlijk voorkeuren die mensen hebben voor, en de belangen die ermee gemoeid zijn bij, de toekomstige maatschappijvorm.

Plato's ideaal om een samenleving te maken waarin een elite de besluiten neemt is nog nooit zo dichtbij geweest. Niet alleen door de genoemde technologieën, maar ook omdat een aantal ondernemingen groter is dan landen en daarmee rijker en ook veel machtiger. Op wereldschaal is er geen democratie met instituties als de *Verenigde Naties*, Non-Governmental Organizations als de *World Economic Forum* en *World Health Organization*, commerciële bedrijven in Big Finance, Big Tech, Big Pharma en Big Food, en winst-gedreven 'charitatieve' organisaties als de Bill & Melinda Gates Foundation. De recente aankondiging van de *Verenigde Naties* om nauwer te gaan samenwerken met de *World Economic Forum* om hun **Agenda 2030** te versnellen zonder democratische feedback is een belangrijke stap richting Plato's elitesamenleving – maar nu op wereldschaal. De combinatie van technologie, macht, geld en ondemocratische publieke instituten maakt dat de idealen van Plato heel dichtbij zijn. Voorstanders van een Elite Reset Society zien de huidige ontwikkeling als een 'kreet opportjoenitie'.

Anderzijds is de soevereiniteit van burgers dichterbij dan ooit en zijn burgers machtiger dan ooit. Vrijwel alles wat burgers nodig hebben – van voedsel en gezondheid tot energie en een financiële infrastructuur – kan op regionale schaal worden georganiseerd. Burgers hebben de mogelijkheid om vrijwel helemaal off-grid te gaan en Big Finance, Big Tech, Big Pharma en Big Food links te laten liggen. Het belang van besluiten in Den Haag en Brussel neemt sterk af, en het belang van lokale en regionale besluiten neemt toe. In de recente lokale verkiezingen waren lokale partijen de grote winnaars bijvoorbeeld. Steeds meer bestuurders in gemeenten en provincies kiezen de kant van de burgers. Zij zijn immers ook ouders en grootouders en voelen de druk van Brussel en Den Haag. En dit is nog maar het begin. Steeds meer burgers krijgen door dat Den Haag en Brussel besluiten nemen die in het belang zijn van Big Finance, Big Tech, Big Pharma en Big Food, en niet in het belang van burgers. De acties van

Nederlandse boeren en vissers krijgen veel steun van de burgers en van andere beroepsgroepen zoals vrachtwagenchauffeurs en havenarbeiders.

Plakkaet van Verlatinghe 4.0

Society 4.0 wil de komende jaren bouwen aan een burgermaatschappij, zowel lokaal als globaal: een *Glocal Citizens Society*. Karl Popper citerend moeten we ervoor gaan zorgen *‘dat de politieke instituties goed zijn ingericht, om zo veel mogelijk de schade kunnen beperken wanneer de macht in handen komt van incompetente of corrupte leiders’*. We moeten adequaat reageren op de uitdagingen van deze tijd zoals robots met kunstmatige intelligentie en mens-machine combinaties (cyborgs) die een hoger IQ hebben dan de slimste mens op aarde. Hiervoor zijn volgens Popper *‘kritische onafhankelijke burgers’* nodig. Bouwers zoals wij.

Wie voor een burgersamenleving kiest is het de uitdaging om Society 4.0 opnieuw te ontwerpen, met een nieuwe directe democratie en alle ingrediënten van een soeverein volk: eigen voedsel, energie, water, onderwijs, gezondheid en wonen, maar ook een eigen digitale infrastructuur en een lokale economie waarbij geld weer een efficiënt ruilmiddel is en geen doel en machtsmiddel. Tegelijkertijd zal een democratie op wereldschaal moeten worden ontworpen en ingevoerd.

Maar ook voor wie kiest voor een samenlevingsvorm waarbij de machthebbers de Hogere Goddelijke Waarheid verkondigen, geldt dat zij een Goddelijk mandaat hebben met het oog op het welzijn van de gemeenschap en in overeenstemming met het natuurrecht. Een machthebber die zich hier niet aan houdt is een tiran en mag worden afgezet. Of om Gerard Noodt te parafaseren: *‘Het natuurrecht verbiedt ons geenszins om ons tegen tirannen te verzetten. Het volk mag de macht die het in handen heeft gebruiken om het knellend juk van een dwingeland af te schudden’*. Daar komt nog bij dat de hedendaagse tirannen voor God gaan spelen. Zij bouwen bijvoorbeeld aan kunstmatig leven met robotica en kunstmatige intelligentie, gaan mensen naar cyborgs transformeren, en ze beïnvloeden het klimaat met schadelijke chemtrails.

In de gehele wereld gaan burgers de straat op om *‘het knellend juk van de dwingende overheden en bedrijven af te schudden’*. In Nederland zijn het de boeren en vissers die zijn opgestaan, gesteund door vele burgers en andere

beroepsgroepen zoals vrachtwagenchauffeurs. De Nederlandse vlag is omgedraaid en is protestvlag geworden. Society 4.0 biedt hen een hoopvolle toekomstvisie voor de komende generaties, en voorkomt 'anarchie en grote schade voor de gemeenschap'.

Het moment komt snel dichterbij om de huidige machthebbers in Den Haag en Brussel te verlaten met een *Plakkaet van Verlatinghe 4.0*. Dit **Plakkaet van Verlatinghe 4.0** kan als volgt luiden:

'Wie burgers probeert te onderdrukken, overmatig te belasten, te beroven van hun oude vrijheid, privilegies en oude gewoonterechten, en hen als slaven te bevelen en te gebruiken, moet als een tiran worden beschouwd. Dan staat het de burgers vrij de huidige machthebbers te verlaten en zich soeverein te verklaren om een nieuwe burgersamenleving te bouwen om hen te beschermen, zonder dat dit verkeerd is.'

Vanaf dit moment gaan burgers samen bouwen aan een nieuwe burgersamenleving, inclusief een moderne directe democratie, samen met bestuurders van bestaande instituties die de kant van de burgers kiezen. Het zal een transformatie voor gemeenten en provincies betekenen, voor de lokale politiek en bestuurders. Een aantal regio's moet opnieuw gevormd worden, niet op basis van een theoretische potloodtekening maar op basis van de voorkeuren van burgers en de lokale culturele geschiedenis. Ik kan me voorstellen dat Friesland een regio zal vormen, de Betuwe, Westland en Groot Rotterdam bijvoorbeeld. Onze Coöperatieve Vereniging Society 4.0 wil de nieuwe regio's, de gemeenten en de provincies ondersteunen in dit proces. Iedereen die mee wil bouwen aan Society 4.0 is welkom, ook de bestuurders en ambtenaren in de oude wereld van Society 3.0.

De vraag zal ook worden of Nederland in Society 4.0 een Republiek wordt of een monarchie blijft. Wat mij betreft maakt het niet uit. Een Koningshuis dat de kant van de burgers kiest is welkom, maar als de kant van de Elite Reset wordt gekozen, zoals zij nu doen als actief lid van het World Economic Forum, dan zal het Plakkaet van Verlatinghe tevens leiden tot het verlaten van het Koningshuis. Immers, *'een vorst mag slechts regeren met wetten die zijn uitgevaardigd met het oog op het welzijn van de gemeenschap en in overeenstemming met het natuurrecht. Een vorst die zich daar niet aan houdt is een tiran en mag worden afgezet'*.

Geraadpleegde literatuur

Aalders, G.J.D.: 'Totalitaire tendenzen in het oude Hellas', Kampen: Kok, 1953.

Crossman, R.H.S., 'Plato Today', George Allen and Unwin, 1937.

De Rijk, L.M.: 'Plato, Popper en het fundament der samenleving', Lampas, Juni 1973.

De Vogel, Cornelia, 'Het totalitarisme van Plato's Staat en de katholieke kerk' in: *Annalen van het thijmgenootschap* (40), 1952, blz. 90, 173-197.

De Wit, B., 'Society 4.0: Resolving eight key issues to build a citizens society', VMN, 2021.

Gomperz, Th., 'Griechische Denker: Eine Geschichte der Antiken Philosophie', W. de Gruyter & Co, 1906.

Grote, George, 'Plato, And The Other Companions Of Sokrates: Volume 3', John Murray, London, 1865.

Mout, Nicolette, 'Plakkaet van Verlatinghe', Groningen: Historische uitgeverij, 2006.

Noodt, G., Gerard Noodt, 'Over de soevereiniteit van het volk', Rede in 1699. Uitgegeven door Reed Business, 2006.

Plato, 'Politeía' (De ideale Staat), omstreeks 380 BC.

Popper, K. R., 'The Open Society and its Enemies', Volume 1: The Spell of Plato, Routledge, April 4, 2011.

Rader, Melvin, 'No Compromise, the Conflict between Two Worlds', The Macmillan Company, 1939.

Russell, B.A.W., 'History of Western Philosophy', George Allen & Unwin Ltd, 1945.

Warren, Hans en Mario Molegraaf, 'Verzameld Werk van Plato, Het Bestel', Bert Bakker, 2000.